

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หลักสูตรเป็นหัวใจของการศึกษา ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาที่ประเทศและโรงเรียนได้จัดให้ผู้เรียนไปในทิศทางใด มีผลต่อผู้เรียนและสังคมอย่างไร การนำหลักสูตรไปใช้จะประสบผลสำเร็จมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น ขึ้นอยู่กับผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนซึ่งการนำหลักสูตรไปสู่การสอนถือว่าเป็นหัวใจของการนำหลักสูตรไปใช้ (สันต์ ธรรมบำรุง, 2527; จันทรเพ็ญ เชื้อพานิช, 2536) ผู้บริหารโรงเรียนจึงเป็นผู้มีส่วนรับผิดชอบโดยตรงในการบริหารหลักสูตรภายในโรงเรียนให้บรรลุผลตามความมุ่งหมายของหลักสูตรและเป็น ผู้กำหนดนโยบายในการใช้หลักสูตรตั้งแต่การจัดเตรียมบุคลากรจัดบริการสื่อและเอกสารประกอบหลักสูตร การจัดปัจจัยที่เอื้อต่อการใช้หลักสูตรและการสอนในด้านสถานที่ งบประมาณตลอดจนส่งเสริม สนับสนุน กำกับและติดตามให้มีการปฏิบัติตามนโยบายที่กำหนด (สงัด อุทรานันท์, 2528) เมื่อมีนโยบายที่ชัดเจน แล้วจะก่อให้เกิดการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพได้ จะต้องมีการวางแผนเพื่อรองรับและเป็นแนวทางในการปฏิบัติตามนโยบายนั้น สำหรับครูผู้สอนในฐานะของผู้ใช้หลักสูตรโดยตรง โดยเป็นผู้ที่จะทำให้บรรลุผลตามจุดประสงค์อย่างสมบูรณ์ เพราะความสำเร็จของหลักสูตรมิได้ขึ้นอยู่กับตัวหลักสูตรแต่ขึ้นอยู่กับผู้ใช้หลักสูตรคือครู เป็นผู้นำหลักสูตรไปสู่ภาคปฏิบัติโดยการนำหลักสูตรไปสู่การจัดการเรียนการสอน ดังนั้นครูผู้สอนจึงมีความสำคัญต่อการใช้หลักสูตรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหลักสูตร (สุมิตร คุณานุกร, 2523)

การนำหลักสูตรไปใช้จัดการศึกษาที่ผ่านมานั้น ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้วิชาการเป็นหลักซึ่งมีหลักการจุดมุ่งหมายและเนื้อหาสาระไว้อย่างกว้างๆ โดยเน้นทฤษฎีทั่วไปเพื่อต้องการให้ผู้เรียนทั่วประเทศที่อยู่ในระดับเดียวกันได้เรียนรู้เหมือนกันทั้งหมด ซึ่งมีผลต่อการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับทฤษฎีเป็นหลักการเรียนรู้นักเรียนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสภาพ เศรษฐกิจและสังคมของแต่ละท้องถิ่นจึงมีน้อย (พะนอม แก้วกำเนิด, 2532) หลักสูตรระดับประถมศึกษาและหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่ใช้อยู่ในปัจจุบันเป็นหลักสูตรที่ได้พัฒนาขึ้นในปี พุทธศักราช 2521 และมีการปรับปรุงเมื่อปี พุทธศักราช 2533 ลักษณะเด่นของหลักสูตรฉบับปรับปรุงนั้น ต้องการให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนอย่างหลากหลาย โดยจัดการเรียนการ

สอนที่เน้นกระบวนการและตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น (กรมวิชาการ, 2538) ดังในหลักการของแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับพุทธศักราช 2535 ได้กล่าวว่า “การก้าวทันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่ และการรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศ หรือจากภายนอกชุมชน จะต้องสานควบคู่ไปกับความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของภูมิปัญญา ภาษา และวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นและสังคมไทย เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาความรู้ใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น” (คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2536) หลักการของหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ฉบับปรับปรุงพ.ศ.2533 ได้กล่าวว่า “การศึกษาเป็นการตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นและประเทศชาติ” และในแนวดำเนินการของ หลักสูตรได้กำหนดแนวดำเนินการไว้ว่า “ให้ท้องถิ่นปรับรายละเอียดเนื้อหาวิชาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น” (กรมวิชาการ, 2535) ดังนั้นเพื่อให้เป็นไปตามหลักการแผนการศึกษาแห่งชาติ หลักการและแนว ดำเนินการของหลักสูตร ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนควรนำหลักสูตรแม่บทไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละท้องถิ่น (กรมสามัญศึกษา, 2534)

กลุ่มวิชาสังคมศึกษาเป็นกลุ่มวิชาที่เป็นแกนกลางของหลักสูตรในการพัฒนาคุณภาพของปวงชนช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเข้าใจเรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตในชุมชนและจุดประสงค์ที่สำคัญคือการ พัฒนาความเป็นพลเมืองดี มีความภูมิใจในความเป็นคนไทย เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อม พัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองและหลักธรรมของศาสนา มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรม เสริมสร้างสิ่งแวดล้อมรักและผูกพันกับท้องถิ่นและประเทศชาติ ซึ่งเป็นจุดประสงค์ของหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการจึงกำหนดรายวิชาท้องถิ่นของเราไว้ในหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533 และจุดประสงค์ของหลักสูตรนั้นต้องการให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในอิทธิพลของสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม ที่มีต่อการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นมีความภาคภูมิใจรักและผูกพันกับท้องถิ่นของตน ร่วมมือกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของท้องถิ่น (กรมวิชาการ, 2535)

หลักสูตรวิชาท้องถิ่นของเราจึงเป็นรายวิชาใหม่ในหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533 ซึ่งกรมวิชาการได้กำหนดเป็นวิชาบังคับเลือกไว้ในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา โดยเปิดโอกาสให้โรงเรียนได้พัฒนาและปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่น ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนจึงเป็นบุคคลากรที่สำคัญในการพัฒนาและปรับหลักสูตรและนำหลักสูตรไปใช้จัดการเรียนการสอนเพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายของหลักสูตร โดยให้ความสำคัญของท้องถิ่นได้พัฒนาและปรับเนื้อหาของรายวิชาจากหลักสูตรแม่บทให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของ

ท้องถิ่น (กรมวิชาการ, 2533) ในการใช้หลักสูตรท้องถิ่นนั้น ครูผู้สอนต้องดำเนินการจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตรขึ้นเองโดยผู้บริหารโรงเรียนมีบทบาทในการบริหารหลักสูตรและจัดปัจจัยส่งเสริมสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของครู (บุญมี เณรยอด, 2529) ดังงานวิจัยของ คาร์ไรเธอร์ และ ฟาร์เรลล์ (Carrither, 1986; Farrell, 1989) ซึ่งได้วิจัยเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ ในโรงเรียนพบว่าการใช้หลักสูตรเป็นหน้าที่หลักของผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนมีบทบาทในการนำหลักสูตรไปใช้และปรับให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นและชุมชน ครูผู้สอนในฐานะที่ใช้หลักสูตรโดยตรงต้องศึกษาหลักสูตรแม่บทเพื่อใช้เป็นกรอบการจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตรขึ้นเองโดยนำข้อมูลในชุมชนและท้องถิ่นมาจัดทำ เนื้อหารายวิชา คู่มือครู โครงการสอน แผนการสอน แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การผลิตสื่อการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลการเรียน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการนำหลักสูตรไปสู่การจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น (ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ, 2537) การพัฒนาหลักสูตรและปรับหลักสูตรวิชาท้องถิ่นของเรา จึงเป็นเรื่องใหม่สำหรับผู้บริหารโรงเรียนและครูสังกัดศึกษาจากการ สัมมนา หลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาของกรมวิชาการพบว่า ครูและบุคลากรในท้องถิ่น ไม่มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น สัจด์ อุทรานันท์ (2528) และ กรมวิชาการ (2531) ได้กล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นว่า “ครูและบุคลากรทางการศึกษาส่วนมากยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรดีพอและไม่เคยมีประสบการณ์เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรมาก่อน” หลักสูตรวิชาท้องถิ่นของเราเป็นหลักสูตรที่ต้องการให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาได้พัฒนาและปรับหลักสูตรเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ซึ่ง เพาเวลล์ และ แมคคาเตอร์ (Powell, 1990; McCater, 1996) ได้วิจัยเกี่ยวกับการปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่นพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนเป็นปัจจัยสำคัญในการนำหลักสูตรไปใช้จัดการศึกษาให้แก่เยาวชนและคนในชุมชนอย่างสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ให้เยาวชนและคนในท้องถิ่นเห็นคุณค่าของชุมชนรักและผูกพันกับท้องถิ่น

จากหลักการ จุดหมายและแนวดำเนินการของหลักสูตรฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2533 ที่เปิดโอกาสให้โรงเรียนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและนำหลักสูตรวิชาท้องถิ่นของเราไปใช้ให้สอดคล้องกับท้องถิ่นและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายวัฒนธรรม ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นนั้นมีเอกลักษณ์เฉพาะของตนเอง และเป้าหมายของโรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้นมีเป้าหมายเพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นโดยยึดหลักความจำเป็นของท้องถิ่น (คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2538) โดยโรงเรียน

ในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีการปรับและใช้หลักสูตรวิชาท้องถิ่นของเรา 2,416 โรงเรียน (กองนโยบายและแผน สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2539) ซึ่งมากกว่าภูมิภาคอื่นๆ จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาการใช้หลักสูตรเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนภาพในด้านการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนวิชาท้องถิ่นของเรา เนื่องจากวิชาท้องถิ่นของเรานั้นเป็นหลักสูตรรายวิชาใหม่และเปิดโอกาสให้โรงเรียนดำเนินการจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตรขึ้นเองซึ่งเป็นเรื่องใหม่สำหรับผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนวิชาท้องถิ่นของเราประกอบกับยังไม่มีผู้ใดได้ทำการวิจัยเรื่องนี้มาก่อน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาสภาพและปัญหาการใช้หลักสูตรวิชาท้องถิ่นของเรา ในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในการนำหลักสูตรวิชาท้องถิ่นของเราไปสู่การปฏิบัติของผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนวิชาที่สอนวิชาท้องถิ่นของเรามาว่ามีสภาพและปัญหา อุปสรรคในการใช้หลักสูตรอย่างไรเพื่อนำผลการวิจัยเป็นแนวทางปรับปรุงการใช้หลักสูตรวิชาท้องถิ่นของเราให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นตามหลักการ จุดหมายในโครงสร้างของหลักสูตรเพื่อให้ผู้เรียนมีศักยภาพและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรกำหนด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการใช้หลักสูตรวิชาท้องถิ่นของเรา 1 (ส 071) ในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือในด้านต่อไปนี้

1. การบริหารหลักสูตร
2. การจัดการเรียนการสอน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนวิชาที่สอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 (ส 071) ในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. การวิจัยนี้มุ่งศึกษาสภาพและปัญหาการใช้หลักสูตรวิชาท้องถิ่นของเรา 1 (ส 071) ในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

2.1 การบริหารหลักสูตร

2.1.1 ด้านบุคลากรครู

2.1.2 ด้านสถานที่

2.1.3 ด้านงบประมาณ

2.1.4 ด้านการจัดเตรียมและบริการสื่อการเรียนการสอน

2.1.5 ด้านการนิเทศและติดตามผลการใช้หลักสูตร

2.2 การจัดการเรียนการสอน

2.2.1 ด้านการเตรียมการสอน

2.2.2 ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

2.2.3 ด้านการจัดกิจกรรมเสริมการเรียนการสอน

2.2.4 ด้านการผลิตและการใช้สื่อการเรียนการสอน

2.2.5 ด้านการวัดและประเมินผลการเรียน

ข้อตกลงเบื้องต้น

การตอบแบบสอบถามของผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนวิชาท้องถิ่นของเราถือว่าเป็นการตอบตามความเป็นจริงและเชื่อถือได้

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

สภาพการใช้หลักสูตร หมายถึง ลักษณะการปฏิบัติจริงที่เกิดขึ้นในด้านการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ซึ่งได้จากการตอบแบบสอบถาม

ปัญหาการใช้หลักสูตร หมายถึง สภาพที่เป็นอุปสรรคในด้านการบริหารหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน ที่มีผลให้การใช้หลักสูตรไม่บรรลุจุดประสงค์ซึ่งได้จากการตอบแบบสอบถาม

โรงเรียนในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง โรงเรียนที่ทำการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผู้บริหารโรงเรียน หมายถึง ผู้อำนวยการโรงเรียน หรือ อาจารย์ใหญ่ หรือ ครูใหญ่ ในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการ ประถมศึกษาแห่งชาติ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ครู หมายถึง ครูสังคมศึกษาที่สอนวิชาท้องถิ่นของเรา 1 (ส 071) ในโรงเรียนโครงการ ขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

1. เพื่อให้ผู้บริหารโรงเรียนและครูสังคมศึกษานำข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยไปวางแผน และปรับปรุงการใช้หลักสูตรวิชาท้องถิ่นของเรา 1 (ส 071) ให้มีประสิทธิภาพและบรรลุจุดประสงค์ ของหลักสูตรมากยิ่งขึ้น
2. เพื่อเป็นแนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรนำข้อมูลไปวางแผน การใช้หลักสูตรวิชาท้องถิ่นของเรา 2 (ส 072) และท้องถิ่นของเรา 3 (ส 073) ต่อไป